

Hiszpania jako przestrzeń wielojęzyczna

Kontakty językowe

Marta Pawlikowska

Katedra Filologii Hiszpańskiej Uniwersytetu Łódzkiego

1. Wstęp

Poprzez swoje położenie na styku Europy i Afryki, Półwysp Iberyjski od wieków jest przestrzenią wymiany międzyetnicznej, międzykulturowej i międzyjęzykowej. Jak piszą Tuñón de Lara, Valdeón Baroque i Dominguez Ortiz (2006: 23–24):

Między rokiem 1200 a połową pierwszego tysiąclecia p.n.e. na Półwyspie Iberyjskim nastąpiły po sobie okresy późnego brązu i pierwsza faza epoki żelaza; granicę między nimi można postawić gdzieś między 800 a 700 r. p.n.e. Daty te są rzecz jasna przybliżone, zmieniały się bowiem w zależności od regionu. Był to okres dynamicznego rozwoju kultur iberyjskich; sprzyjały temu, między innymi, częste kontakty między ludami samego Półwyspu, jak i wpływy z zewnątrz, wywierane z jednej strony przez Indoeuropejczyków, a z drugiej przez Fenicjan i Greków.

Do dziś obecność wyżej wymienionych nacji jest widoczna chociażby w toponimii, a nazwy takie jak Kadyks (*Gadir*), Kartagina (*Carthago Nova*), Empúries (*Emporion*) są świadectwami obecności wyżej wspomnianych ludów na tym obszarze. Rzecz jasna, najtrwalszy ślad na językowej historii Półwyspu Iberyjskiego odcisnęli Rzymianie i łacina, która stała się podstawą języków iberoromańskich. Przybysze z Półwyspu Apenińskiego znacząco wpłynęli nie tylko na dzisiejszą hiszpańszczyznę, ale też chociażby na toponimię (Enăchescu 2020; Otaola Olano 2004). Oczywiście również kolejne ludy wędrujące przez półwysp w wiekach średnich, takie jak Wizygoci, Swewowie czy wreszcie Arabowie¹ odcisnęły swoje piętno na językach półwyspu.

¹ Używamy tutaj określenia „Arabowie”, odnosząc się do różnorodnych ludów muzułmańskich, które od 711 do 1492 roku zamieszkiwały Półwysp Iberyjski. Należy podkreślić, że plemiona muzułmańskie, które dokonały podboju Półwyspu, były niejednorodne etnicznie, należeli do nich m.in. Berberzy czy Arabowie, a w późniejszym czasie pojawiły się też między nimi różnice religijne wynikające z wyznawania różnych odłamów islamu.

Obecnie Królestwo Hiszpanii jest uznawane za kraj wielojęzyczny², ale należy pamiętać, że było nim też wcześniej, jako że języki, których używa się na tym terytorium istniały od dawna. Jednakże z punktu widzenia politycznego ich status jako języków jeszcze 50 lat temu nie był oczywisty i zmienił się wraz z wejściem Hiszpanii na drogę demokracji³. Dopiero wtedy poszczególne języki mniejszościowe lub minoryzowane (*minoritized languages*) zaczęły odzyskiwać należne im miejsce w hierarchii społecznej po latach dyskryminacji, represji i marginalizacji w okresie frankizmu.

2. Języki hiszpańskie

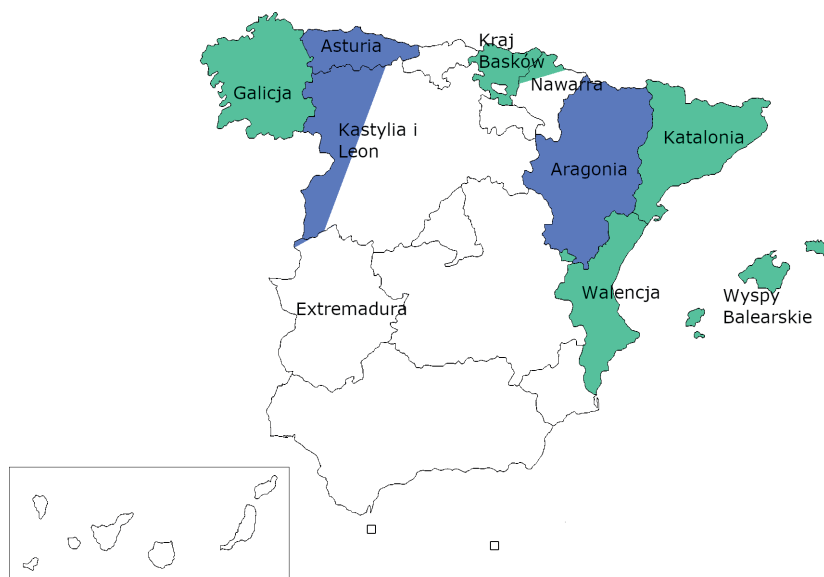
Z punktu widzenia prawa można stwierdzić, że Hiszpania jest krajem wielojęzycznym, w którym istnieje pluralizm językowy. Konstytucja z 1978 r. gwarantuje, że choć językiem oficjalnym jest kastylijski⁴, to w regionach autonomicznych, które takie postanowienie umieszczają w swoich statutach, może zostać ustanowiony język współoficjalny. Dzięki temu zapisowi galicyjski, baskijski, kataloński (zwany też walenckim w regionie autonomicznym Walencja) oraz aranejski stały się językami współoficjalnymi w niektórych jednostkach autonomicznych, co pokazuje poniższa mapa:

II. 1. Regiony autonomiczne, w których wprowadzono język współoficjalny. Galicyjski jest językiem współoficjalnym w Galicji, baskijski – w Kraju Basków i w północnej części Nawarry, kataloński – w Katalonii, Walencji i na Balearach, a aranejski w Dolinie Aran położonej w Katalonii

Źródło: opracowanie własne na podstawie mapy zaczerpniętej z: <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=1097571> (dostęp 25.09.2020)

Jednak mapa ta nie pokrywa się z mapą występowania w Hiszpanii języków mniejszościowych, nie uwzględnia bowiem na przykład asturyjskiego, leońskiego czy aragońskiego. Ponadto zauważyć można, że regiony, w których wprowadzono języki współoficjalne, są położone peryferyjnie, co powoduje, że języki te są często tak właśnie traktowane. Wynika z tego, że o ile akty prawne tworzące podstawy dla *estado de autonomías*, czyli tzw. „państwa autonomii”, dawały możliwość wprowadzenia współoficjalności, to jednak ograniczały ją one tylko do terytorium danej wspólnoty autonomicznej. Oznacza to jednak, że duża część terytorium Hiszpanii jest przeważająco hiszpańskojęzyczna i nie istnieje w niej jakakolwiek norma prawna, która wprowadzałaby powszechną znajomość innych języków hiszpańskich. Na poniższej mapie możemy przyjrzeć się rozmieszczeniu hiszpańskich języków mniejszościowych.

II. 2. Regiony autonomiczne, w których istnieją hiszpańskie języki mniejszościowe: na zielono zaznaczono regiony, w których języki są współoficjalne, na niebiesko, regiony, w których język mniejszościowy jest chroniony, jednak nie ma statusu współoficjalności

Źródło: opracowanie własne na podstawie mapy zaczerpniętej z <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=1097571> (dostęp 25.09.2020)

Języki chronione prawnie, choć bez statusu współoficjalności to: aragoński w Aragonii, asturyjski w Asturii, leoński w Leonie i *a fala* w Estremadurze. Ponadto trzeba też wspomnieć o *tamazight*, języku używanym w mieście autonomicznym Melilla, położonym w Afryce i o dialekcie *dariya*, czyli marokańskim odmianie języka arabskiego używanej w mieście autonomicznym Ceuta, również położonym w Afryce. Listę tę należałoby uzupełnić o *caló* – język Romów hiszpańskich (jest to jedyny z wymienionych języków, który nie ma ograniczenia terytorialnego, a jedynie odnosi się do używającej go etni) czy o portugalskim, którym mówi się w Estremadurze.

Hiszpania w 1992 r. podpisała *Europejską kartę języków regionalnych lub mniejszościowych*⁵ i wymienione wcześniej języki znajdują się pod ochroną prawną, choć w różnym stopniu⁶.

⁵ Została ona ratyfikowana dopiero dziewięć lat później, w 2001 roku (Brohy, Climent Fernando, Oszmiańska-Pagett, Ramallo 2019: 27).

⁶ Nie wszystkie założenia *Karty* zostały w Hiszpanii wprowadzone w życie w całości, zob. Ramallo 2018.

Brohy, Climent Fernando, Oszmiańska-Pagett, Ramallo (2019: 25) piszą, że:

Jak możemy zobaczyć na poniższej mapie, języków mniejszościowych używa się w 11 z 17 Autonomicznych Wspólnot Hiszpanii oraz w dwóch miastach autonomicznych Ceuta i Melilla. Właściwie około 45% populacji Hiszpanii mieszka na terytoriach, gdzie mówi się w autochtonicznych językach mniejszościowych. Nie oznacza to, że prawie połowa populacji Hiszpanii mówi na co dzień językami mniejszościowymi. Pokazuje jednak, że znaczny odsetek populacji styka się z dwujęzycznością czy wielojęzycznością w mniejszym lub większym stopniu.

Pomimo że duża część społeczeństwa funkcjonuje w mniejszym lub większym stopniu w kontekście dwujęzycznym lub wielojęzycznym, nie oznacza to, że posługuje się sprawnie językiem mniejszościowym, nie oznacza również że stosunek użytkowników do tego języka będzie pozytywny. W przypadku niektórych języków można zaobserwować mechanizm polegający na przenoszeniu negatywnych, stereotypowych cech użytkowników języka na sam język, co w efekcie buduje negatywny do niego stosunek.

Ważnym czynnikiem, który sprzyja możliwości rewitalizacji języków mniejszościowych, szczególnie w przypadku tych zagrożonych zniknięciem, jest ilość nowych użytkowników⁷, czyli osób, które zdecydowały się o zamianie swojego dotychczasowego pierwszego języka z większościowego na mniejszościowy. O'Rourke i Ramallo (2013: 289) na temat nowych użytkowników i tego, co rozumieć przez to określenie, piszą następująco:

Idea nowej sprawności językowej w kontekście języka mniejszości może obejmować kontinuum użytkowników, począwszy od tych, którzy uczą się i używają drugiego języka w ograniczonym zakresie (których Grinevald, Bert 2011 klasyfikują w szczególności jako „uczących się języków zagrożonych”), aż do doświadczonych jego użytkowników, których poziom sprawności językowej jest taki, że mogą „uchodzić” (Piller 2002) za tzw. natywnych użytkowników⁸.

Jak widać, autorzy twierdzą, że zamiast mówić o jednym typie nowego użytkownika można raczej mówić o pewnym kontynuum. W ostatnich latach zaczyna się uznawać, że w przypadku języków mniejszościowych właśnie liczba nowych

⁷ *New speakers* lub *neohablantes* w terminologii odpowiednio angielskiej i hiszpańskiej. W kontekście tego artykułu warto odwołać się do prac O'Rourke'a i Ramallo (2013, 2015, 2018).

⁸ „The idea of new speakerness in minority language contexts can include a continuum of speaker types, ranging from second language learners with limited competence in and use of the language (which Grinevald, Bert 2011 classify specifically as »learners of endangered languages«), right up to expert L2 users, whose level of proficiency in the language is such that they can »pass« (Piller 2002) as so-called native speakers”. (Wszystkie cytaty z tekstów niepolskojęzycznych w przekładzie autorki artykułu.)

użytkowników może mieć niebagatelne znaczenie dla ich przetrwania. Widać to w projekcie NEOS, którego celem było zbadanie zachowań i motywacji nowych użytkowników języków mniejszościowych w Hiszpanii⁹.

W kolejnych częściach artykułu omówimy języki współoficjalne i chronione oraz ich sytuację, a także przyjrzymy się ogólnie sytuacji językowej w Hiszpanii.

2.1. Kataloński

Kataloński to język, którym według organizacji pozarządowej *Plataforma per la Llengua* (2017: 3–5) posługuje się prawie 10 milionów osób zamieszkujących regiony Katalonii, Wysp Balearskich, Walencji, wschodniej części Aragonii oraz Andory. Nie we wszystkich tych miejscach jego status jest taki sam: w Andorze kataloński jest językiem oficjalnym, a w Katalonii, na Wyspach Balearskich i w Walencji ma status współurzędowego, natomiast w Aragonii jest tylko językiem chronionym i promowanym, ale bez statusu współurzędowego. Również w niewielkiej części regionu Murcia używa się walenckiego, jednak w żaden sposób nie jest on prawnie chroniony. Instytucją kontrolującą normę języka katalońskiego jest Instytut Studiów Katalońskich (*Institut d'Estudis Catalans*) a dokładnie jego sekcja filologiczna, która działa jako Akademia Języka Katalońskiego (*Acadèmia de la Llengua Catalana*)¹⁰. W Walencji działa Walencka Akademia Języka (*L'Acadèmia Valenciana de la Llengua*), która z kolei ustala normę walenckiej odmiany katalońskiego¹¹. Instytucją promującą język i kulturę katalońską poza granicami Hiszpanii jest Instytut Ramona Llulla (*L'Institut Ramon Llull*).

Sytuacja socjolingwistyczna katalońskiego wydaje się być dosyć dobra, szczególnie, że jak podaje *Plataforma per la Llengua* (2017: 7), prawie wszyscy młodzi Katalończycy mówią w tym języku „96% populacji w wieku pomiędzy 10 a 14 lat i 93,6% tych w wieku pomiędzy 15 a 19 rokiem życia mówi płynnie po kataloński. Z drugiej strony, osoby powyżej 65 roku życia znają kataloński najgorzej a tylko 59,7% z nich mówi płynnie w tym języku”¹². Słabsza znajomość

⁹ Szczególnie warto zajrzeć do publikacji podsumowującej projekt: Amorrortu, Puigdevall, Ramallo 2019.

¹⁰ Zob. https://www.iec.cat/institucio/entrada.asp?c_epigraf_num=50033 (dostęp 24.09.2020).

¹¹ <https://www.avl.gva.es/web/academia/legislacio> (dostęp 24.09.2020). Problem, czy walencki powinien zostać uznany za osobny język czy też za dialekt katalońskiego, jest przedmiotem dyskusji naukowej. Oficjalnie Walencka Akademia Językowa uznaje, że Andora, Baleary, Katalonia i Walencja są wspólnotą językową, zob. <http://www.avl.gva.es/documents/31983/0/Dictamen+sobre+els+principis+i+criteris+per+a+la+defensa+de+la+denominació+i+l'entitat+del+valencià/986f8d4d-89b2-4a12-826c-c7386f92f289> (dostęp 24.09.2020).

¹² „96% of the population aged between 10 and 14 years and 93.6% of those aged between 15 and 19 years speak fluent Catalan. On the other hand, over-65s are the population sector with the lowest knowledge of Catalan, and only 59.7% speak the language fluently”.

katalońskiego przez osoby starsze jest związana z tym, że w okresie dyktatury gen. Franco język ten był nieobecny w systemie szkolnictwa i ogólnie zakazane było jego użycie w strefie publicznej. Również imigranci uczą się katalońskiego, gdyż ponad 50% z nich mówi w tym języku, a 37% pisze poprawnie po katalońsku (*Plataforma per la Llengua* 2017: 18). Dane te wskazują na silną pozycję katalońskiego w społeczeństwie i konieczność jego nauki, by móc się porozumieć z ludźmi, ale też, żeby stać się częścią społeczności.

Kataloński na Balearach także ma silną pozycję. Społeczeństwo w dużej mierze zna i używa tego języka (ok. 64%, zob. Ramallo 2018: 476). W Katalonii język ten jest szeroko uwzględniony w systemie szkolnictwa, a na zakończenie edukacji obowiązkowej (*Educación Secundaria Obligatoria, ESO*) uczniowie powinni wykazać się bardzo dobrą znajomością hiszpańskiego i katalońskiego oraz dobrą innego języka obcego. W związku z tym większość przedmiotów prowadzonych jest po katalońsku, podręczniki do nich są napisane w tym języku, a jedynym wyjątkiem od tej reguły są: język i literatura kastylijska oraz język obcy. Osoby, których znajomość języka autochtonicznego Katalonii jest niewystarczająca mogą liczyć na wsparcie¹³. W regionie Walencji, w częściach, które zostały uznane za walencjojęzyczne, język ten jest częścią programu szkolnego, a nawet proponowane są programy „zanurzenia w języku”, ale ostateczne decyzja co do wyboru języka nauczania jest pozostawiona rodzicom.

Dosyć silny wydaje się też sektor mediów publicznych nadających w języku katalońskim. Główną stacją telewizyjną jest TV3. Ogólnie konglomerat stacji należących do *Televisió de Catalunya* osiągnął w 2020 r. 18% oglądalności. W porównaniu do innych stacji jest to dosyć dobry wynik. Należy jednak pamiętać, że pozostałe 82% oglądalności rozdzielone jest głównie między stacje, które nadają albo jedynie po hiszpańsku, albo w większości po hiszpańsku¹⁴, co oznacza, że rynek ten jest jednak zdominowany przez język kastylijski.

Należy jednak podkreślić, że w regionach, gdzie kataloński nie jest traktowany jako język współoficjalny, jego sytuacja jest bardziej skomplikowana i może ona prowadzić do jego zaniku na rzecz języka hiszpańskiego. Tak się dzieje w regionach katalońskojęzycznych w Murcji i w Aragonii (Ramallo 2018: 476–477).

¹³ Zob. artykuł 11 ustawy 12/2009 o edukacji, <https://www.boe.es/buscar/pdf/2009/BOE-A-2009-13038-consolidado.pdf> (dostęp 25.09.2020).

¹⁴ TVE Cataluña nadaje część swojego programu po katalońsku. Tak samo TVE Galicia nadaje wiadomości regionalne po galicyjsku. Dane dotyczące oglądalności pochodzą z Katalońskiego Instytutu Statystyki, <https://www.idescat.cat/pub/?id=aec&n=774&lang=es> (dostęp 25.09.2020).

2.2. Baskijski¹⁵

Jest to jedyny z języków hiszpańskich, który nie należy do grupy języków romańskich. Według językoznawców jest to język izolowany, choć prowadzone badania wskazują na jego związek z językami kaukaskimi lub berberyjskimi (Núñez Astrain 2003). Jest językiem współoficjalnym w Kraju Basków oraz w części Nawarry, jednak nie ma tego statusu we francuskiej części Kraju Basków. Oficjalną instytucją zajmującą się kwestią *euskera batua*, czyli baskijskim normatywnym, jest Królewska Akademia Języka Baskijskiego (*Euskaltzaindia*). Promocją języka i kultury baskijskiej, a także dyplomacją kulturową zajmuje się Instytut Etxeparre (*Etxepare Euskal Institutua*).

Zgodnie z danymi *VI Encuesta Sociolingüística Comunidad Autónoma de Euskadi* (2016)¹⁶, 47% mieszkańców Kraju Basków jest jednojęzycznych i posługuje się tylko hiszpańskim, natomiast pozostałe 53% to osoby dwujęzyczne z bierną znajomością baskijskiego i osoby w pełni dwujęzyczne. Jednak należy pamiętać, że znajomość euskery nie jest równomierna na całym terytorium *Euskadi*. Najwięcej osób dwujęzycznych zamieszkuje prowincję Guipúzcoa (50,6%), najmniej Arabę (19,2%) i tam też jest największy odsetek osób wyłącznie hiszpańskojęzycznych (62,4%). Dane wskazują jednak na wzrost liczby osób baskojęzycznych. Widać to w grupie młodzieży, na co zapewne ma duży wpływ system szkolnictwa, który proponuje trzy modele językowe szkół. W pierwszym z nich baskijski może być traktowany jako przedmiot dodatkowy. W drugim natomiast liczba przedmiotów prowadzonych po baskijsku jest równa liczbie przedmiotów prowadzonych po hiszpańsku. W ostatnim, trzecim typie, wszystkie zajęcia, oprócz zajęć z języka kastylijskiego, odbywają się po baskijsku. Rodzice w większości przypadków wybierają ten ostatni model (59%). Pozwala to młodzieży osiągnąć dosyć dobrą znajomość baskijskiego, nawet jeśli w codziennej komunikacji Baskowie częściej używają hiszpańskiego (tylko 18–20% Basków używa w codziennej komunikacji euskery; zob. Igartua, Zabaltza 2012).

Ważnym czynnikiem wpływającym na sytuację baskijskiego jest też wzrost ilości nowych użytkowników baskijskiego, z 14% w 1991 r. do 37% w 2016 r. Tak jak wspominaliśmy wcześniej, jest to prawdopodobnie jeden z tych czynników, który pozwoli temu językowi przetrwać, szczególnie, że aktualnie UNESCO uznaje baskijski za język wrażliwy¹⁷.

Jedną z ważnych, wielowiekowych tradycji Kraju Basków jest *bertsolaritza*, która polega na improwizacji krótkiej, poruszającej emocje słuchaczy piosenki na

¹⁵ Po baskijsku *euskera* lub *euskara*. Osoba mówiąca po baskijsku nazywana jest *euskaldun*, co oznacza ‘posiadający baskijski’. Wyróżnia się *euskaldun berri*, czyli nowego użytkownika języka (*newspeaker*) oraz *euskaldun zahar*, czyli użytkownika euskery od dzieciństwa.

¹⁶ https://www.eustat.eus/elementos/ele0014600/vi-encuesta-sociolingüística-2016/inf0014639_c.pdf (dostęp 23.09.2020).

¹⁷ <http://www.unesco.org/languages-atlas/index.php> (dostęp 23.09.2020). UNESCO określa baskijskim mianem języka *vulnerable*, czyli właśnie wrażliwy, podatny na coś.

zaproprowany temat¹⁸. Wymaga ona od uczestnika bardzo dobrej znajomości baskijskiego, pozwalającej na stworzenie w przeciągu paru chwil zwrotki związanej z konkretną problematyką, a ponadto rymującej się w określony sposób. Zwrotki śpiewane są *a capella*, a linią melodyczną są zazwyczaj ludowe piosenki, choć nie jest to reguła, ponieważ jest to też zależne od rytmu i rymu zwrotki tworzonej przez *bertsolari*. Organizowane co trzy lata mistrzostwa w *bertsolaritza* (*Bertsolari Txapelketa Nagusia*) przyciągają ponad 14 tysięcy widzów i są transmitowane i komentowane na żywo w lokalnej telewizji baskijskiej. Jest to święto kultury, języka i tożsamości baskijskiej w żywej, komunikatywnej formie. *Bertsolari* zwracają się nie tylko do publiczności, czyli głównego odbiorcy ich przekazu, ale też do siebie nawzajem, gdyż istnieje również improwizacja naprzemienna, rodzaj dialogu między dwoma poetami. Oczywiście tego typu tradycje poezji mówionej czy śpiewanej nie są charakterystyczne wyłącznie dla Kraju Basków. Na terytorium Hiszpanii mamy do czynienia również z *regueifa/brindo* w Galicji, z *la glosa* w Katalonii, Walencji i na Wyspach Balearskich. Jednak ich zasięg, powszechność i żywotność są mniejsze niż w przypadku *bertsolaritza*¹⁹.

Ważną rolę w codziennej normalizacji języka baskijskiego odgrywa telewizja i radio baskijskie EiTb. Telewizja oferuje cztery kanały: ETB1 z ramówką wyłącznie po baskijsku, ETB2 emitujący po hiszpańsku, ETB3 – kanał dla dzieci i młodzieży po baskijsku oraz ETB4 – kanał rozrywkowy dwujęzyczny. Na poziomie autonomicznym kanały osiągają średnią oglądalność od 2% do 8%²⁰, choć oczywiście w przypadku niektórych wydarzeń, jak na przykład wybory autonomiczne, jest ona dużo wyższa²¹.

2.3. Galicyjski²²

Jest to język współurzędowy w Jednostce Autonomicznej Galicji, ale mówi się nim również w części zachodniej Księstwa Asturii, w gminie Bierzo położonej

¹⁸ <https://www.etxepare.eus/es/bertsolarismo> (dostęp 23.09.2020).

¹⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=6Lk0FhAN3S8&t=2s> (dostęp 23.09.2020).

²⁰ Dane za rok 2017 podawane przez Euskal Telebista, <https://www.eitb.eus/es/television/detalle/6100059/etb1-etb2-incrementan-su-audiencia-2018/> (dostęp 28.09.2020).

²¹ <https://www.eitb.eus/es/television/detalle/6435679/euskal-telebista-lider-audiencia-noche-electoral-26-mayo-2019/> (dostęp 28.09.2020).

²² Poradnia SJP PWN (<https://sjp.pwn.pl/poradnia/haslo/galisyjski-czy-galicyjski;15975.html> – dostęp 14.09.2020) rekomenduje użycie sformułowania galisyjski i Galisyjczyk w odniesieniu do mieszkańca regionu Hiszpanii czy do np. języka, jako że jest to spolszczenie fonetyczne. Ja jednak będę konsekwentnie używała formy Galicyjczyk i galicyjski, gdyż uważam rekomendację Poradni za niekonsekwentną. Wg. Poradni miasta takie jak Murcja (wym. mursja), Walencja (wym. walensja) są zapisywane po polsku prawie tak samo jak w wersji hiszpańskiej, występuje tylko modyfikacja dotycząca zmiany *i* na *j*, jednak nie dotyczy ona wymiany *c* na *s* jak to ma miejsce w przypadku galicyjskiego. Wydaje się jednak, że kontekst jest wystarczający, by czytelnik nie mylił hiszpańskiej wspólnoty autonomicznej z Galicją polską.

w Kastylii i Leonie, ale też w Val de Ellas w Estremadurze, gdzie nazywany jest *a fala*²³. Królewska Akademia Języka Galicyjskiego (*Real Academia Galega*) jest instytucją odpowiedzialną za kwestie związane z normą języka galicyjskiego, a w jej ramach działa również Seminarium Socjolingwistyki (*Seminario de Sociolingüística*) zajmujące się badaniami społecznego użycia języka i jego witalności w przestrzeni publicznej. Działania mające na celu promowanie galicyjskiego poza granicami Jednostki Autonomicznej i Hiszpanii są realizowane przez Sekretariat Generalny Polityki Językowej Rządu Galicyjskiego (*Secretaría Xeral de Política Lingüística da Xunta de Galicia*) i wspierane przez Radę Kultury Galicyjskiej (*Consello da Cultura Galega*).

Sytuacja socjolingwistyczna galicyjskiego jest dosyć skomplikowana. W momencie gdy skończyła się dyktatura frankistowska, liczba użytkowników języka mniejszościowego w Galicji była największa w porównaniu z innymi wspólnotami autonomicznymi, jednak w ciągu 40 lat liczba ta zmieniła się diametralnie. Społeczeństwo, w którym duży odsetek osób mówił głównie po galicyjsku, aktualnie jest dwujęzyczne, jednak wydaje się, że w przyszłości może stać się ono w większości jedynie hiszpańskojęzyczne. Jedną z głównych przyczyn takiego stanu rzeczy jest historia języka galicyjskiego, choć oczywiście ważną rolę odgrywa również prowadzona przez rząd Galicji polityka językowa.

Ana Álvarez Iglesias (2007: 166) twierdzi, że w społeczeństwie galicyjskim w związku ze statusem społecznym i materialnym danej grupy, a także językiem przez nią używanym, wytworzyły się pewne stereotypy. Początkowo odnosiły się one do członków danej grupy społecznej (np. uznawano, że osoby z klas wyższych, posługujące się zazwyczaj językiem hiszpańskim, za bardziej wyedukowane czy obyte w świecie). Z czasem, w wyniku mechanizmu przeniesienia, stereotypy te zostały przetransponowane również na język, którym dana grupa się posługiwała. Dlatego też język hiszpański był uznawany za bardziej użyteczny w kwestiach związanych z kulturą czy nauką, a język galicyjski za ten, który był używany przez niższe klasy społeczne, często niewykształcone, a zatem nieodpowiedni do przekazywania nim treści kulturowych czy naukowych. Ana Álvarez Iglesias (2007: 166) twierdzi, że te stereotypy są widoczne do dziś w społeczeństwie galicyjskim. Można je zaobserwować chociażby w dekretach edukacyjnych, które ustanawiają, że przedmioty związane z naukami ścisłymi, jak fizyka, matematyka czy chemia, są nauczane w języku hiszpańskim, a nie galicyjskim. Grosjean (1982: 123) stwierdza, że „negatywne lub pozytywne podejście do języka

²³ Pochodzenia *a fala* jest dzisiaj kwestią sporną i dyskutowaną przez naukowców. Badacze tacy jak Frías Conde, Fernández Rei czy Costas González uznają, że *a fala* pochodzi z galicyjskiego, ale brak w tej kwestii konsensusu (Ramallo 2018: 481).

może mieć głęboki wpływ na jego użytkowników”²⁴ i tak właśnie jest również w przypadku galicyjskiego.

Jeśli przyjrzymy się wynikom badań zrealizowanych przez Galicyjski Instytut Statystyki (*Instituto Galego de Estatística*, IGE), to można zauważyć, że sytuacja socjolingwistyczna języka galicyjskiego aktualnie ulega pogorszeniu. Dynamika zmian wskazuje, że społeczeństwo galicyjskie jest już dwujęzyczne, w dodatku dostrzegalne trendy/tendencje każą przypuszczać, że w przyszłości będzie posługiwało się głównie językiem hiszpańskim²⁵. Szczególnie widać ten trend u młodszych Galicyjczyków, wśród których ci mieszkający głównie w miastach mają tendencję do używania wyłącznie hiszpańskiego. Pomimo że w szkolnictwie galicyjskim 35% przedmiotów jest prowadzonych w języku autochtonicznym²⁶, to są to jednak głównie przedmioty humanistyczne, a nie ścisłe. Często w opinii publicznej w Galicji pojawia się argument, że galicyjski jest bezużyteczny i nie służy do niczego, w związku z czym nie ma potrzeby się go uczyć ani go używać. To negatywne podejście stygmatyzuje użytkowników galicyjskiego i zniechęca do posługiwania się nim. Widać to również w eksperymencie przeprowadzonym przez Estefanię Mosquerę Castro (2019), w którym osoby zazwyczaj hiszpańskojęzyczne zobowiązywały się używać na co dzień języka galicyjskiego w każdej sytuacji komunikacyjnej przez siedem dni. Uczestnicy zwracają uwagę na to, że właśnie w czasie trwania eksperymentu mieli większą możliwość mówienia po galicyjsku, niż na zajęciach w szkole. Ponadto często wskazywali na niezbyt dobry odbiór społeczny ich wyboru językowego: ich rozmówcy zakładali, że albo zostali do tego jakoś przymuszeni, albo nagle stali się członkami *Bloque Nacionalista Galego* (nacjonalistyczna partia galicyjska). Ponadto rozmówcy uczestników eksperymentu wyraźnie kojarzyli użycie galicyjskiego z pochodzeniem ze wsi i niskim poziomem wykształcenia. Wynika z tego, że zakorzenione w społeczeństwie stereotypy w stosunku do osób mówiących po galicyjsku są przekazywane kolejnym pokoleniom, co z kolei skutkuje tym, że młodzi ludzie, którzy chcą być postrzegani pozytywnie, nie chcą używać tego języka na co dzień.

Pomimo że galicyjski jest językiem współoficjalnym, a UNESCO nie uznaje go za język zagrożony, sytuacja socjolingwistyczna może niepokoić. O ile ogólne

²⁴ „Negative or positive attitudes toward a language can have profound effects on the users of the language”.

²⁵ https://www.ige.eu/web/mostrar_actividade_estadistica.jsp?idioma=gl&codigo=0206004&num_pag=4 (dostęp 21.09.2020).

²⁶ Zgodnie z tzw. *Dekretem o wielojęzyczności (Decreto de Plurilingüismo)* z 2010 r., 30% przedmiotów ma być prowadzone w języku obcym (np. angielskim), a pozostałe 70% podzielone równo pomiędzy galicyjski i hiszpański. Co więcej, dekret ustalił, że przedmioty ścisłe, takie jak matematyka, fizyka, chemia czy technologia będą uczone w języku hiszpańskim, natomiast historia, nauki społeczne czy geografia po galicyjsku (zob. Pawlikowska 2020: 43).

dane dotyczące użycia galicyjskiego nie wydają się alarmujące, to jeśli spojrzymy na nie z punktu widzenia przyszłości języka, zauważymy, że zachwiany został przekaz pokoleniowy. Ponadto miasta, w których obecnie mieszka większość ludności regionu, są w przeważającej mierze hiszpańskojęzyczne²⁷. Problemem jest też niewielka ilość mediów w języku galicyjskim, gdyż istnieją tylko dwie ogólnoregionalne stacje telewizyjne nadające po galicyjsku (TVG, TVG 2) oraz stacje radiowe należące do *Corporación Radio e Televisión de Galicia* (CRTVG), a także jeden niezależny dziennik *Nós Diario* publikujący po galicyjsku, dostępny także online. Inne wydawnictwa prasowe, jak np. *Faro de Vigo* czy *La Voz de Galicia* są wydawane po hiszpańsku, natomiast ich portale internetowe pozwalają na przetłumaczenie treści na galicyjski.

2.4. Asturyjski

Pomimo, że UNESCO uznaje go za język zagrożony wymarciem²⁸, a ponad 50% Asturyjczyków wybiera w swojej codziennej komunikacji hiszpański, to jednak sytuacja socjolingwistyczna wydaje się poprawiać (Academia da Llingua Asturiana 2017²⁹). Asturyjski (zwany też *bable*) nie jest uznany za język współoficjalny, jednak statut autonomii potwierdza, że jest on chroniony, a jego użycie promowane w środkach masowego przekazu i w edukacji³⁰. W ostatnim czasie, przy wsparciu instytucji, takich jak Akademia Języka Asturyjskiego (*Academia da Llingua Asturiana*), Uniwersytet w Oviedo czy Królewski Instytut Studiów Asturyjskich (*Real Instituto de Estudios Asturianos*), a także ruchów społecznych (*Xunta Pola Defensa de la Llingua Asturiana* czy *Iniciativa pol Asturianu*) rozważa się wprowadzenia współoficjalności asturyjskiego³¹.

²⁷ Zgodnie z danymi IGE, w miastach powyżej 50 tysięcy mieszkańców, 75% mieszkańców na co dzień używa tylko lub przede wszystkim hiszpańskiego. Sytuacja przeciwna jest w miejscowościach do 10 tysięcy mieszkańców, gdzie około 80% osób używa tylko lub przede wszystkim galicyjskiego, [http://www.ige.eu/igebdt/esqv.jsp?ruta=verTabla.jsp?OP=1&B=1&M=&COD=2957&R=0\[all\];1\[all\]&C=2\[0\];3\[2018\]&F=&S=998:12&SCF=](http://www.ige.eu/igebdt/esqv.jsp?ruta=verTabla.jsp?OP=1&B=1&M=&COD=2957&R=0[all];1[all]&C=2[0];3[2018]&F=&S=998:12&SCF=) (dostęp 21.09.2020). Należy jednak pamiętać, że miasta są ośrodkami opiniotwórczymi, naukowymi i kulturalnymi, dlatego zachowania w nich praktykowane często wpływają na okoliczne miejscowości.

²⁸ <http://www.unesco.org/languages-atlas/index.php> (dostęp 17.09.2020). Asturyjski został określony jako *definitely endangered*.

²⁹ <http://www.academiadelalingua.com/wp-content/uploads/2018/01/III-Encuentra-Socioling.-de-Asturias-Avance-de-resultados.pdf> (dostęp 17.09.2020).

³⁰ Statut Księstwa Asturii, artykuł 4, <https://www.boe.es/buscar/pdf/1982/BOE-A-1982-634-consolidado.pdf> (dostęp 17.09.2020).

³¹ <https://www.lavozdeasturias.es/noticia/asturias/2020/06/29/oficialidad-llingua-avanza-dos-pasos-relevantes/00031593444804803844131.htm> (dostęp 17.09.2020).

Wydaje się, że społeczeństwo asturyjskie jest pozytywnie nastawione do *bable* i jego użycia w różnych sytuacjach komunikacyjnych, co widać w szkicu raportu z badań socjolingwistycznych przeprowadzonych dla Akademii Języka Asturyjskiego (2017)³². Asturyjski jest obecny, choć tylko marginalnie, w systemie szkolnictwa: uczniowie na każdym etapie edukacji mogą go wybrać jako przedmiot dodatkowy³³. Uniwersytet w Oviedo zapewnia roczny kurs specjalizacyjny w zakresie filologii asturyjskiej, w którym może uczestniczyć każdy, kto ukończył studia filologiczne³⁴. Ramallo (2018: 484) twierdzi, że w Asturii niezbędne jest przejście od uczenia języka do uczenia w języku, czyli chodzi nie tylko o znajomość asturyjskiego, ale też o użycie go do nauczania różnych przedmiotów.

Zdecydowanie pozytywnym wydarzeniem mogącym wspomóc dążenie do wprowadzenia statusu współoficjalności oraz szerszej obecności asturyjskiego w edukacji czy mediach jest to, że dzięki wysiłkom Akademii Języka Asturyjskiego powstała norma języka, co daje pewien model referencyjny, biorący pod uwagę różnorodność dialektalną. Należy też wspomnieć, że asturyjski używany w najbardziej zachodniej części regionu nazywanej Eo-Navia i graniczącej z Galicją, zwany jest często *eonaviego*. Uznaje się go za mowę przejściową pomiędzy galicyjskim a asturyjskim, a według ostatnich badań d'Andresa (2017, za: Gil 2019: 211) powinien być traktowany jako dialekt galicyjskiego przechodzący w asturleoński³⁵.

Do grupy języków asturleońskich, oprócz asturyjskiego, zaliczane są także mirandyjski, którym mówi się w regionie Miranda do Douro w Portugalii oraz leoński w Kastylii i Leonie³⁶. Mirandyjski nie ma statusu języka urzędowego, jest natomiast chroniony i nauczany w regionie oraz posiada instytucję normatywizującą: Instytut Języka Mirandyjskiego (*Anstituto de la Lhéngua Mirandesa*).

Leoński również nie jest językiem współoficjalnym, ale zgodnie ze statutem Kastylii i Leonu³⁷ znajduje się pod specjalną ochroną jako dziedzictwo językowe regionu. Należy podkreślić jednak, że nie zostały podjęte wysiłki ze strony

³² <http://www.academiadelalingua.com/wp-content/uploads/2018/01/III-Encuentra-Socioling.-de-Asturias-Avance-de-resultados.pdf> (dostęp 17.09.2020).

³³ Informe de Consejo Escolar, Principado de Asturias 2017/2018 https://www.educastur.es/documentos/10531/5364405/2019-11_con-noticias-informe-CEPA-18-19.pdf/0bd032d4-fb26-4c17-ae45-ceb6f7b189e4 (dostęp 21.09.2020).

³⁴ <https://www.uniovi.es/-/especialista-en-filologia-asturiana> (dostęp 21.09.2020).

³⁵ https://www.researchgate.net/publication/339169412_Resena_de_ESTUDIUM_DE_LA_TRANSICION_LLINGUISTICA_NA_ZONA_EO-NAVIA_ASTURIES_ETLEN_dirigido_por_Ramon_d%27Andres (dostęp 21.09.2020).

³⁶ Można zauważyć, że Akademia Języka Asturyjskiego w swoich badaniach socjolingwistycznych zajmuje się nie tylko kwestią asturyjskiego, ale też leońskiego czy mirandyjskiego, <http://www.academiadelalingua.com/estaya-sociollinguistica/> (dostęp 17.09.2020).

³⁷ Artykuł 5 Statutu Kastylii i Leonu, <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2007-20635&p=20110411&tn=0> (dostęp 17.09.2020).

administracji autonomicznej w celu ustalenia normy języka czy też powołania instytucji odpowiedzialnej za jego promocję i rozpowszechnianie. Jak o asturleońskim pisze Ramallo (2018: 484):

Jest najsilniejszy w Asturii (gdzie asturyjski jest językiem dominującym), podczas gdy zanika w północnych i zachodnich rejonach Kastylii i Leonu (znany tam jako leoński, zob. González Riaño, García Arias 2011) i na północy Portugalii, gdzie znany jest jako mirandyjski i jedynie tam jest on oficjalnie uznawany (Merlan 2009; Gómez Bautista 2013).

Słabnięcie asturleońskiego w Hiszpanii może być rozważane z trzech różnych punktów widzenia: po pierwsze jako sytuacja języka mniejszościowego w stosunku do hiszpańskiego; po drugie, jako sytuacja język bez polityki prawnej, która miałaby go promować, chronić oraz uczynić z niego język urzędowy w Asturii oraz Kastylii Leonie; wreszcie, ze względu na stygmatyzujące i ideologicznie naznaczone podejście zgodne z hiszpańskimi tradycjami językowymi, jako efektu traktowania go jako dialektu w obrębie różnorodności językowej półwyspu, tak jak jest do pewnego stopnia traktowany dzisiaj (zob. d'Andrés Díaz 2012)³⁸.

2.5. Aragoński

Zgodnie ze Statutem Aragonii, jednym oficjalnym językiem jest hiszpański, jednak inne języki i dialekty historyczne są również chronione. Kwestię tę konkretyzuje *Ley 3/2013*³⁹ o użyciu, ochronie i promocji innych języków aragońskich. Należy podkreślić, że ustawa mówi wprost o języku aragońskim, a nie wymienia katalońskiego, który używany jest na terenach przygranicznych z Katalonią. Z jej zapisów wynika również, że aragoński jest używany głównie w dwóch strefach: pirenejjskiej oraz w części wschodniej Aragonii i tam podlega szczególnej ochronie. Ustawa powołuje także Aragońską Akademię Językową (*Academia Aragones de la Lengua*) składającą się z dwóch współdziałających instytutów:

³⁸ It is strongest in Asturias (where Asturian is the dominant language) while it is on the path to extinction in the northern and western parts of Castile and Leon (known as Leonese, see González Riaño/García Arias 2011) and in the north of Portugal, where it is known as Mirandese and is the only place where the language is officially recognized (Merlan 2009; Gómez Bautista 2013). The weakening of Astur-Leonese in Spain can be viewed from three different angles: first, as a minority language with respect to Spanish; second, as a language without a legal policy to promote and protect it and to make it an official language in Asturias and Castile and Leon; lastly, on account of its stigmatized and ideologically marked depiction, in line with Spanish linguistic traditions, as a dialect within the classifications of linguistic diversity in the peninsula, as it is still to a certain extent considered today (see d'Andrés Díaz 2012).

³⁹ <http://www.boa.aragon.es/pdf/Ley32013.pdf> (dostęp 17.09.2020).

Aragońskiego Instytutu Katalońskiego (*Institut aragonès del català*) oraz Instytutu Aragońskiego (*Instituto de l'aragonés*)⁴⁰. Ich zadaniem jest ustanowienie normy języka aragońskiego oraz katalońskiego używanego w Aragonii, a także wsparcie organów i instytucji publicznych w kwestiach związanych z poprawnym użyciem tych języków.

Należy pamiętać, że aragoński jest językiem, który UNESCO uznaje za zagrożony wymarciem⁴¹, a jak wskazuje Gimeno Monterde (2019: 89), liczba użytkowników maleje w szybkim tempie: w ciągu 10 lat z 13 000 do 8 500⁴². Istotnym problemem wydaje się też to, że na terenach, gdzie vitalność aragońskiego jest największa, mieszkają zaledwie 533 osoby poniżej 23 roku życia, które nauczyły się tego języka od swoich rodziców. Liczba ta wskazuje na niewielką transmisję pokoleniową (A. Reyes, J.P. Martínez, M. Montañés, N. Sorolla, P. Esgluga, C. Gimeno, *L'aragonés y lo catalán en l'actualitat. Anàlisi d'o Censo de Población y Viviendas de 2011*, 2017, za: Gimeno Monterde 2019: 89). Sytuacja aragońskiego jest trudna ze względu na to, że jest słabo obecny w ogólnodostępnych mediach i rzadko używany w administracji publicznej. Warto też wspomnieć, że nauczanie tego języka jest ograniczone do regionu Alto Aragón, gdzie w przedszkolach, szkołach podstawowych i gimnazjach odbywają się lekcje aragońskiego. Uniwersytet w Saragossie, chociaż nie proponuje osobnych studiów z zakresu filologii aragońskiej, to jednak daje możliwość zdobycia uprawnień do nauczania aragońskiego w szkołach.

W ostatnich latach pewien renesans przeżywa muzyka wokalna z tekstami po aragońsku, kultywowana jest tradycja piśmiennicza w tym języku, a także funkcjonują organizacje pożytku publicznego propagujące aragoński na całym terytorium regionu, poza jego tradycyjnymi granicami⁴³. Ponadto od 2015 r. aragoński został objęty planowaniem językowym, którym zajął się specjalny departament rządu autonomicznego.

Również z początkiem XXI w. zaczęły się pojawiać badania socjolingwistyczne dotyczące aragońskiego, które zwróciły uwagę na to, że użytkownicy aragońskiego zamieszkują nie tylko, jakby się mogło wydawać, tereny wiejskie, ale również miasta, co jest związane z ruchem migracyjnym ludności wiejskiej.

⁴⁰ Statut Akademii zob. http://noticias.juridicas.com/base_datos/CCAA/619338-d-56-2018-de-10-abr-ca-aragon-estatutos-de-la-academia-aragonesa-de-la-lengua.html (dostęp 17.09.2020).

⁴¹ <http://www.unesco.org/languages-atlas/index.php> (dostęp 17.09.2020).

⁴² UNESCO (<http://www.unesco.org/languages-atlas/index.php>) podaje, że według różnych danych w 2015 r. było około 10 000 użytkowników aragońskiego, natomiast Rząd Aragonii (<http://www.lenguasdearagon.org/el-aragones/>) podaje, że w 2011 r. było ich 25 556. UNESCO określa aragoński jako *definitely endangered*.

⁴³ <http://www.lenguasdearagon.org/el-aragones/> (dostęp 17.09.2020).

Oznacza to, że użytkownicy aragońskiego to często osoby mieszkające w miastach (53%), a około 1/4 z nich posiada wykształcenie wyższe (Gimeno Monterde 2019: 90–91). Sytuacja socjolingwistyczna jest dynamiczna i w ostatnich latach, głównie dzięki pracy lokalnych grup, ale również przy pomocy serwisów społecznościowych, udaje się zmienić podejście do aragońskiego i zachęcić młodych do używania go na co dzień.

2.6. Aranejski

Język używany w niewielkiej części Katalonii zwanej Doliną Arán (*Val d'Arán*) należy do grupy języków romańskich i we Francji znany jest jako oksytański. Od 2010 r. oficjalnie Parlament Kataloński uznał aranejski za język współurzędowy w Katalonii, choć już od 2006 r. był on uznany za współoficjalny razem z katalońskim i hiszpańskim w Dolinie Arán. Ponadto jest to jedyne miejsce, w którym oksytański cieszy się ochroną instytucji, Rady Generalnej Arán (*Conselh Generau d'Arán*) i ma status języka oficjalnego. W związku z tym prowadzi się politykę językową, która reguluje obecność aranejskiego w administracji publicznej, edukacji czy mediach. Instytucją dbającą o normę językową jest Instytut Studiów Aranejskich – Akademia aranejska języka oksytańskiego (*Institut d'Estudis Aranesi – Acadèmia aranesa dera lengua occitana*).

Aranejski jest rozumiany przez ponad 88% mieszkańców doliny, większość z nich również umie mówić oraz czytać w tym języku, ale tylko około 33% osób potrafi w nim pisać. Dla 34% mieszkańców jest to pierwszy język, natomiast dla prawie 38% pierwszym językiem jest kastylijski, a dla 19% jest to kataloński. Jednak w sytuacjach związanych z pracą głównym językiem dla mieszkańców Doliny Arán jest hiszpański, choć używają też w mniejszym stopniu katalońskiego i aranejskiego⁴⁴. Sytuacja aranejskiego jest skomplikowana, gdyż w tym regionie jest językiem mniejszościowym zarówno w stosunku do hiszpańskiego, jak i do katalońskiego.

3. Języki w Hiszpanii

Różnorodność języków hiszpańskich jest, jak wspomnieliśmy, dość znaczna, chociaż nieporównywalna do takich krajów, jak chociażby Indie. Jednak nie powinniśmy rozpatrywać tej wielojęzyczności tylko w kontekście języków wymienionych

⁴⁴ <https://www.conselharan.org/es/ua-lengua-oficial/> (dostęp 26.09.2020).

w poprzednich fragmentach. W Hiszpanii, według danych Państwowego Instytutu Statystyki (*Instituto Nacional de Estadística*, INE) z 2019 r., zamieszkuje ponad pięć milionów obcokrajowców, najwięcej z Maroka (ponad 813 tysięcy), Rumunii (ponad 670 tysięcy), Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej (około 250 tysięcy), Włoch (228 tysięcy) i Chin (224 tysięcy)⁴⁵. Oznacza to, że obok hiszpańskiego, katalońskiego, galicyjskiego czy baskijskiego, w Hiszpanii współistnieją języki imigrantów, jak np. angielski, mandaryński (i inne języki z Chin), rumuński, pendżabski czy arabski (dialekt marokański, choć nie tylko).

Część z tych osób integruje się ze społeczeństwem hiszpańskim ucząc się często nie tylko hiszpańskiego, ale też innych języków współurzędowych, jeśli jest taka potrzeba, jednak zachowując też swój własny język. Istnieją też grupy, które nie czują potrzeby integracji, nie tylko językowej, ze społeczeństwem hiszpańskim. Są to w dużej mierze obywatele Zjednoczonego Królestwa, których do Hiszpanii przyciągnął klimat i głównie na południu kraju tworzą enklawy brytyjskie, i jak pisze Buczak (2020: 250):

Mimo że nie ma oficjalnych i rzetelnych badań na ten temat, można zaryzykować stwierdzenie, że większość Brytyjczyków mieszkających w Hiszpanii nie zna języka Cervantesa. [...] Brytyjczycy opanowali konkretne miejscowości, gdzie bardzo często stanowią wysoki procent ogółu mieszkańców. Mieszkają blisko innych rodaków i spędzają z nimi czas.

Angielski jest jednak swoistą *lingua franca* i w większości krajów można się porozumieć za jego pomocą, stąd też zapewne swoista niechęć Brytyjczyków zamieszkałych w Hiszpanii do nauki języka.

W innej sytuacji są Chińczycy, którzy w dużej liczbie zamieszkują największy kraj Półwyspu Iberyjskiego. Są oni zdecydowanie jedną z bardziej przedsiębiorczych nacji, w 2013 r. prawie 47% z nich było samozatrudnionych⁴⁶, prowadząc głównie sklepy lub bary. Są to zajęcia wymagające komunikacji z klientem oraz przynajmniej podstawowej znajomości hiszpańskiego. Jednak, jak zauważa Buczak (2020: 258):

⁴⁵ Jeśli uporządkujemy dane według kontynentów, najwięcej imigrantów stanowią Europejczycy (ponad 2 miliony), następnie Afrykańczycy (ponad milion), mieszkańcy Ameryki Południowej (ok. 950 tysięcy), Azjaci (ponad 468 tysięcy), mieszkańcy Ameryki Środkowej (ok. 300 tysięcy), Ameryki Północnej (68 tysięcy) oraz Oceanii (3531 osób). Wszystkie dane za: <https://www.ine.es/jaxi/Datos.htm?path=/t20/e245/p08/l0/&file=03005.px#!tabs-grafico> (dostęp 22.09.2020).

⁴⁶ <https://www.eleconomista.es/emprendedores-pymes/noticias/5117937/09/13/Casi-el-50-de-los-trabajadores-chinos-en-Espana-son-autonomos.html> (dostęp 22.09.2020).

Obecność Chińczyków w Hiszpanii jest także przykładem jednej z mniej udanych integracji, która w przypadku innych nacji rzadko kiedy stanowi problem. Spośród imigrantów w drugim pokoleniu, których rodzice przybyli do tego kraju, to właśnie Chińczycy (oraz Boliwijczycy) najmniej czują się Hiszpanami.

Zgodnie z danymi Państwowego Instytutu Statystyki (INE), wśród osób z kartą pobytu, które zdecydowały się przyjąć obywatelstwo hiszpańskie, najwięcej jest osób z Ameryki Południowej (głównie z Kolumbii i Ekwadoru), następnie z Afryki (głównie z Maroka), Ameryki Środkowej (Republika Dominikany), Azji (Pakistan) czy Europy (Rumunia i Ukraina). Dane te do pewnego stopnia wskazują na adaptację lub chęć adaptacji tych narodowości w społeczeństwie hiszpańskim. Przyjęcie obywatelstwa wiąże się ze znajomością nie tylko realiów prawno-polityczno-społecznych, ale też ze znajomością języka, którą muszą wykazać się osoby z krajów niehiszpańskojęzycznych.

Jeśli chodzi o języki używane przez imigrantów dysponujemy danymi z 2007 roku⁴⁷, z których wynika, że w przeważającej większości są to osoby posługujące się hiszpańskim jako językiem ojczystym. Wynika to z faktu, iż duża część tych osób pochodzi z krajów hiszpańskojęzycznych Ameryki Południowej i Środkowej. Jednak hiszpański używany w różnych krajach Ameryki Środkowej i Południowej nie tylko różni się między konkretnymi krajami, a nawet regionami, ale także wykazuje wariacje w stosunku do hiszpańskiego używanego w Hiszpanii, który również przejawia wewnętrzne różnicowanie dialektalne, w związku z czym mogą pojawiać się pewne nieporozumienia.

Za sprawą imigrantów do hiszpańskiego tygla językowego dołączają inne języki, często z geograficznie odległych regionów, ale także o różnej typologii. Jednak zazwyczaj ich użycie jest ograniczone do wewnętrznych kontaktów pomiędzy konkretnymi grupami społecznymi. Pewnym uzewnętrznieniem tych języków w przestrzeni publicznej jest ich obecność w tzw. krajobrazie językowym (*Linguistics Landscape*, LL), czyli w znakach, opisach, nazwach sklepów czy wystawach sklepowych. Badania przeprowadzone w Hiszpanii⁴⁸ pokazują, jak w przestrzeni publicznej są uwidaczniane języki, nie tylko hiszpański, ale też baskijski, galicyjski, walencki, chiński czy angielski.

⁴⁷ Zob. <https://www.ine.es/jaxi/Datos.htm?path=/t20/p319/a2007/&file=04004.px#!tabs-tabla> (dostęp 23.09.2020).

⁴⁸ Warto zajrzeć do prac Ma Yujing (2017), Cenoz i Gortera (2006) a także Dunlevy (2012).

4. Podsumowanie

Czy Hiszpanię można uznać za kraj wielojęzyczny? Wydawać się może, że przemawia za tym liczba języków, które współistnieją na jej terytorium. Choć nie opisaliśmy osobno sytuacji kastylijskiego, możemy wywnioskować z jego relacji z innymi językami w Hiszpanii, że jego status i vitalność są bardzo wysokie i całkowicie niezagrożone.

Według Ramallo (2018: 466–467), hiszpański jest jedynym językiem, którego status socjolingwistyczny jest doskonały (*excellent*). Status dobry (*good*) prezentują kataloński w Katalonii, na Wyspach Balearskich i w Walencji oraz galicyjski w Galicji, a aranejski uznany został za język o statusie akceptowalnym (*acceptable*). Sytuacja socjolingwistyczna asturleońskiego w Asturii, katalońskiego w Aragonii oraz aragońskiego została uznana za złą (*deficient*), natomiast galicyjskiego w Estremadurze, Asturii oraz Kastylii i Leonie za bardzo złą (*very deficient*). Całkowicie zaniedbana (*negligible*) jest sytuacja asturleońskiego w Kastylii i Leonie, portugalskiego w Estremadurze oraz katalońskiego w Murcji; dane prezentowane przez Ramallo (2018) nie obejmują języka baskijskiego. Zdarza się też, że choć sytuacja socjolingwistyczna danego języka jest określana jako dobra, to, jak mogliśmy zaobserwować w przypadku galicyjskiego, oprócz kryteriów takich jak transmisja pokoleniowa, ochrona prawna i uznanie, poziom zinstytucjonalizowania czy prestiż społeczny, są jeszcze inne elementy, jak chociażby ukryte w społeczeństwie stereotypy lub uprzedzenia, które, choć odnoszą się do użytkowników języka, często są przenoszone na sam język. Sprawiają one, że użytkownicy języków mniejszościowych mają często utrudniony dostęp do usług publicznych w swoim języku (np. aplikacja RADAR Covid, stworzona przez *Secretaría de Estado de Digitalización e Inteligencia Artificial del Gobierno de España*, była początkowo dostępna jedynie po angielsku i po hiszpańsku i dopiero po pewnym czasie pojawiły się wersje w językach współoficjalnych).

Ponadto brakuje polityki językowej promującej języki mniejszościowe na szczeblu ogólnokrajowym, która pozwoliłaby na wypracowanie zrozumienia i empatii dla użytkowników tychże języków. Powoduje to, że są oni często zmuszani, nawet we własnych regionach, gdzie mają prawo używać swojego języka, do przejścia na hiszpański przez osoby nieznające języków mniejszościowych. Hiszpański jest zdecydowanie językiem hegemonicznym i dominującym, stąd mógłby zaskakiwać dyskurs organizacji takich jak np. *Galicia Bilingüe*, które uznają, że to hiszpański jest językiem mniejszościowym i dyskryminowanym w Galicji⁴⁹. Brak ogólnokrajowej polityki językowej ściśle wiąże się z przekazaniem kompetencji

⁴⁹ Jest to organizacja, która, jak twierdzi, broni wolności wyboru języka, walczy o szkołę wolną od indoktrynacji nacjonalistycznej czy kultury otwartej na hiszpański w Galicji (<https://www.facebook.com/galiciabilingue/> – dostęp 17.06.2021).

językowych jednostkom autonomicznym i powiązaniem języków z konkretnym terytorium. Powoduje to również, że poza terytorium, na którym dany język mniejszościowy został uznany za współoficjalny, jego użytkownicy nie mogą oczekiwać, że instytucje czy inne osoby będą go używały. Jako że zgodnie z artykułem 3 Konstytucji Hiszpanii z 1978, wszyscy Hiszpanie mają obowiązek znać hiszpański i prawo by go używać⁵⁰, wiadomo jest, że wszyscy obywatele tego kraju muszą umieć posługiwać się tym językiem. Tak więc ograniczony zasięg terytorialny języków mniejszościowych oraz brak zdecydowanej, ogólnohiszpańskiej polityki promocji języków mniejszościowych pogłębia i tak ich niezbyt dobrą sytuację. Widoczne jest to m.in. w działaniach Królewskiej Akademii Języka Hiszpańskiego (*Real Academia Española*), która sprawuje pieczę na normą języka hiszpańskiego. Instytucja ta wbrew zapisom ustawy o normalizacji językowej w Galicji uznającej, że oficjalnym toponimem jest ten galicyjski (np. miejscowość Sanxenxo), twierdzi, że prawidłową formą jest używanie nazwy hiszpańskiej (Sangenjo⁵¹). Można by to sprowadzić do swego rodzaju starcia normy prawnej z zaleceniami instytucji normatywizującej, co w żaden sposób nie wpływa znacząco na użycie jednego czy drugiego toponimu.

Reasumując, Hiszpanię należy uznać za kraj wielojęzyczny i wielokulturowy. Tak jak wspomnieliśmy na początku, od czasów starożytnych była ona miejscem spotkań, tygłem kultur: arabskiej, żydowskiej, rzymskiej czy później amerykańskiej lub francuskiej. Wszystkie te wydarzenia i ludy zbudowały dzisiejszą Hiszpanię, która czerpie z ich tradycji, doświadczeń, architektury, gastronomii czy toponimii, ale też tworzy nowe zasady współżycia, otwiera się na inne kultury, często tak dalekie, jak chińska czy pakistańska, zachowując przy tym wiekowe tradycje, takie jak chociażby *bertsolaritza*.

Bibliografia

- Álvarez Iglesias, A. 2007. „Os preconceptos lingüísticos segundo a idade”, [w:] A. Sánchez Pérez, I. Méndez López, *Lingua e idade: III Xornadas sobre Lingua e Usos*, A Coruña: Universidade da Coruña, Servizo de Publicacións, 165–182.
- Amorrortu, E., Puigdevall, M., Ramallo, F. 2019. *Neohablantes de lenguas minorizadas en el Estado español*, Madrid–Frankfurt am Main: Iberoamericana Verveurt.

⁵⁰ Zob. <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/hiszpania.html> (dostęp 17.06.2021).

⁵¹ <https://www.farodevigo.es/sociedad/2018/06/07/rae-reabre-heridas-sangenjo/1906276.html> (dostęp 27.09.2020). Więcej informacji na temat kwestii toponimii w Galicji można znaleźć w Pawlikowska (2016).

- Brohy, C., Climent Fernando, V., Oszmiańska-Pagett, A., Ramallo, F. 2019. *Europejska Karta Języków Regionalnych lub Mniejszościowych. Zajęcia w klasie*, <https://rm.coe.int/ecrml-educational-toolkit-pl/1680a2d5a4> (dostęp 17.06.2021).
- Buczak, M. 2020. *Sobremesa. Spotkajmy się w Hiszpanii*, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- Cenoz, J., Gorter, D. 2006. „Linguistic Landscape and Minority Languages”, *International Journal of Multilingualism* 3, 67–80.
- D’Andrés Díaz, R. 2012. „El asturiano y el aragonés en la taxonomía lingüística peninsular: Ciencia e ideología”, *Alazet* 24, 11–30.
- Doppelbauer, M., Cichon, P. (red.) 2008. *La España multilingüe. Lenguas y políticas lingüísticas de España*, Wiedeń: Praesens Verlag.
- Dunlevy, D. 2012. „Linguistic Policy and Linguistic Choice: A Study of the Galician Linguistic Landscape”, [w:] C. Hélot, M. Barni, R. Janssens, C. Bagna (red.), *Linguistic Landscapes, Multilingualism and Social Change*, Bern: Peter Lang, 53–69.
- Enăchescu, M. 2020. *Pérdida y sustitución de arabismos en español*, Szeged: JatePress.
- Gil, J. 2019. „Reseña de Estudio de la transición llingüística na zona Eo-Navia, Asturias. ETLEN, dirigido por Ramón d’Andrés”, *Glosema. Revista Asturiana de Llingüística*, 205–212, <https://doi.org/10.17811/glosema.1.2019.205-212>
- Gimeno Monterde, Ch. 2019. „Neohablantes de aragonés: retrato de un colectivo estratégico en la revitalización”, [w:] E. Amorrortu, M. Puigdevall, F. Ramallo (red.), *Neohablantes de lenguas minorizadas en el Estado español*, Madrid–Frankfurt am Main: Iberoamericana Verveurt, 89–110.
- Gómez Bautista, A. 2013. *El mirandés. Contexto y procesos de formación de palabras*, doctoral thesis, Madrid: Universidad Complutense de Madrid.
- González Riaño, X.A., García Arias, X.L. 2011. *Estudio sociolingüístico de Zamora (Fastera occidental)*, Uviéu: Academia de la Llingua Asturiana.
- Grosjean, F. 1982. *Life with two languages. Introduction to bilingualism*, Cambridge: Harvard University Press.
- Igartua, I., Zabaltza, X. 2012. *Euskararen historia laburra. Breve historia de la lengua vasca. A Brief History of the Basque Language*, San Sebastián–Donostia: Etxepare Euskal Institutua, https://etxepare.eus/media/uploads/euskera/relacionados/euskararen_historia_laburra1.pdf (dostęp 23.09.2020).
- Ma, Y. 2017. „El paisaje lingüístico chino-español de la ciudad de Valencia: una aproximación a su estudio”, *Lengua y migración / Language and Migration* 9 (1), 63–84.
- Merlan, A. 2009. *El mirandés. Situación sociolingüística de una lengua minoritaria en la zonafronteriza portugués-española*, Uviéu: Academia de la Llingua Asturiana.
- Miłkowski, T., Machcewicz, P. 1998. *Historia Hiszpanii*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo.
- Mosquera Castro, E. 2019. „Travestismo lingüístico: una experiencia sociológica y didáctica sobre ideologías, obstáculos y persistencia en neofalantes de gallego”, [w:] E. Amorrortu, M. Puigdevall, F. Ramallo (red.), *Neohablantes de lenguas minorizadas en el Estado español*, Madrid–Frankfurt am Main: Iberoamericana Verveurt, 131–146.

- Núñez Astrain, L. 2003, *El euskera arcaico. Extensión y parentescos*, Tafalla: Txalaparta, SL, http://www.erabili.eus/zer_berri/muinetik/dokumentuak/2004/El_Euskera_Arcaico_Extension_y_Parentescos.pdf (dostęp 18.09.2020).
- O'Rourke, B., Ramallo, F. 2013. „Competing Ideologies of Linguistic Authority Amongst New Speakers in Contemporary Galicia”, *Language in Society* 42 (3), 287–305.
- O'Rourke, B., Ramallo, F. 2015. „Neofalantes as an active minority: understanding language practices and motivations for change amongst new speakers of Galician”, *International Journal of the Sociology of Language* 231, 147–165.
- O'Rourke, B., Ramallo, F. 2018. „Identities and New Speakers of Minority Languages: A Focus on Galician” [w:] C. Smith-Christmas, N. Murchadha, M. Hornsby, M. Moriarty (red.), *New Speakers of Minority Languages*, London: Palgrave Macmillan, 91–109.
- Otaola Olano, C. 2004. *Lexicología y semántica léxica*, Madrid: Ediciones Académicas.
- Pawlikowska, M. 2016. „Topónimos de provincia de Pontevedra. Un esbozo de problemática”, [w:] R. Gliwa, A. Gałkowski (red.), *Nazwy terenowe i miejscowe w przestrzeni fizycznej*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 183–188.
- Pawlikowska, M. 2020. *El gallego y el castellano en contacto: code-switching, convergencias y otros fenómenos de contacto entre lenguas*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Ramallo, F. 2018. „Linguistic diversity in Spain”, [w:] W. Ayres-Bennett, J. Carruthers (red.), *Manual of Romance Sociolinguistics*, Berlin: De Gruyter.
- Tuñón de Lara, M., Valdeón Baroque, J., Domínguez Ortiz, A. 2006. *Historia Hiszpanii*, Kraków: Universitas.

Wykorzystane strony internetowe

- Dictament sobre els principis i criteris per a la defensa de la denominació i l'entitat del valencià <http://www.avl.gva.es/documents/31983/0/Dictamen+sobre+els+principis+i+criteris+per+a+la+defensa+de+la+denominació+i+l'entitat+del+valencià/986f8d4d-89b2-4a12-826c-c7386f92f289> (dostęp 24.09.2020).
- El aragonés o lengua aragonesa <http://www.lenguasdearagon.org/el-aragones/> (dostęp 17.09.2020).
- El Economista, Casi el 50% de los trabajadores chinos en España son autónomos <https://www.eleconomista.es/emprendedores-pymes/noticias/5117937/09/13/Casi-el-50-de-los-trabajadores-chinos-en-Espana-son-autonomos.html> (dostęp 22.09.2020).
- Estatuto de Autonomía de Castilla y León <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2007-20635&p=20110411&tn=0> (dostęp 17.09.2020).
- Estatuto de Autonomía para Asturias <https://www.boe.es/buscar/pdf/1982/BOE-A-1982-634-consolidado.pdf> (dostęp 17.09.2020).
- Estaya Sociolinguística Akademii Języka Asturyskiego <http://www.academiadelalingua.com/estaya-sociollinguistica/> (dostęp 17.09.2020).

- Euskal Irrati Telebista, Audiencia 2018 <https://www.eitb.eus/es/television/detal-le/6100059/etb1-etb2-incrementan-su-audiencia-2018/> (dostęp 28.09.2020).
- Euskal Irrati Telebista, Audiencia 2019 <https://www.eitb.eus/es/television/detal-le/6435679/euskal-telebista-lider-audiencia-noche-electoral-26-mayo-2019/> (dostęp 28.09.2020).
- Faro de Vigo, RAE reabre heridas con Sangenjo <https://www.farodevigo.es/sociedad/2018/06/07/rae-reabre-heridas-sangenjo/1906276.html> (dostęp 27.09.2020).
- Fundéu RAE, Buscador urgente de dudas, Español o castellano <https://www.fundeu.es/consulta/espanol-o-castellano-708/> (dostęp 17.06.2021).
- Galicia Bilingüe, Facebook <https://www.facebook.com/galiciabilingue/> (dostęp 17.06.2021).
- III Encuesta Sociolingüística de Asturias. Avance de resultados. Akademia Języka Asturyjskiego <http://www.academiadelalingua.com/wp-content/uploads/2018/01/III-Encuesta-Socioling.-de-Asturias-Avance-de-resultados.pdf> (dostęp 17.09.2020).
- Informe el estado y la situación del sistema educativo asturiano 2017/2018 https://www.educastur.es/documents/10531/5364405/2019-11_con-noticias-informe-CE-PA-18-19.pdf/0bd032d4-fb26-4c17-ae45-ceb6f7b189e4 (dostęp 21.09.2020).
- Institut d'Estudis Cataláns, Secció Filològica https://www.iec.cat/institucio/entrada.asp?c_epigraf_num=50033 (24.09.2020).
- Instituto de Estadística de Cataluña, reparto de audiencia por cadenas <https://www.idescat.cat/pub/?id=aec&n=774&lang=es> (dostęp 25.09.2020).
- Instituto Etxeparre, Bertsolarismo <https://www.etxepare.eus/es/bertsolarismo> (dostęp 23.09.2020).
- Instituto Galego de Estatística, Personas según la lengua que hablan habitualmente por tamaño de municipio [http://www.ige.eu/igebdt/esqv.jsp?ruta=verTabla.jsp?OP=1&B=1&M=&COD=2957&R=0\[all\];1\[all\]&C=2\[0\];3\[2018\]&F=&S=998:12&SCF=](http://www.ige.eu/igebdt/esqv.jsp?ruta=verTabla.jsp?OP=1&B=1&M=&COD=2957&R=0[all];1[all]&C=2[0];3[2018]&F=&S=998:12&SCF=) (dostęp 21.09.2020).
- Instituto Galego de Estatística, Uso habitual e inicial de gallego https://www.ige.eu/web/mostrar_actividade_estadistica.jsp?idioma=gl&codigo=0206004&num_pag=4 (dostęp 21.09.2020).
- Instituto Nacional de Estadística, Inmigrantes según tipología lingüística de la lengua materna y país de nacionalidad <https://www.ine.es/jaxi/Datos.htm?path=/t20/p319/a2007/&file=04004.px#!tabs-tabla> (dostęp 23.09.2020).
- Instituto Nacional de Estadística, Población extranjera por nacionalidad, <https://www.ine.es/jaxi/Datos.htm?path=/t20/e245/p08/10/&file=03005.px#!tabs-grafico> (dostęp 22.09.2020).
- Instituto Vasco Etxeparre, El Instituto de Oralidad Mintzola Ahozko Lantegia, What is bertsolaritza? <https://www.youtube.com/watch?v=6Lk0FhAN3S8&t=2s> (dostęp 23.09.2020).
- Konstytucja Hiszpanii (1978) <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/hiszpania.html> (dostęp 17.06.2021).
- La Voz de Asturias, Dos pasos para la llingua: el uso en el parlamento y el Conseyu Asesor en septiembre, <https://www.lavozdeasturias.es/noticia/asturias/2020/06/29/>

- oficialidad-llingua-avanza-dos-pasos-relevantes/00031593444804803844131.htm (dostęp 17.09.2020).
- Language Atlas of UNESCO <http://www.unesco.org/languages-atlas/index.php> (dostęp 17.09.2020).
- Ley 12/2009, de 10 de julio, de Educación en la Comunidad Autónoma de Cataluña <https://www.boe.es/buscar/pdf/2009/BOE-A-2009-13038-consolidado.pdf> (dostęp 25.09.2020).
- Ley 3/2013, de 9 de mayo, de uso, protección y promoción de las lenguas y modalidades lingüísticas propias de Aragón <http://www.boa.aragon.es/pdf/Ley32013.pdf> (dostęp 17.09.2020).
- Llei de Creació de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua <https://www.avl.gva.es/web/academia/legislacio> (dostęp 24.09.2020).
- Plataforma por la Llengua. The Catalan Language. Key Facts 2017 https://www.plataforma-llengua.cat/media/upload/pdf/informecat-2017-angles_1516698869.pdf (dostęp 7.09.2020).
- Rada Doliny Arán, Una lengua oficial <https://www.conselharan.org/es/ua-lengua-oficiau/> (dostęp 26.09.2020).
- Słownik Języka Polskiego PWN, Poradnia Językowa <https://sjp.pwn.pl/poradnia/haslo/galisyjski-czy-galicyjski;15975.html> (dostęp 14.09.2020).
- Statut Akademii Języka Aragońskiego http://noticias.juridicas.com/base_datos/CCA-A/619338-d-56-2018-de-10-abr-ca-aragon-estatutos-de-la-academia-aragonesa-de-la-lengua.html (dostęp 17.09.2020).
- Universidad de Oviedo <https://www.uniovi.es/-/especialista-en-filologia-asturiana> (dostęp 21.09.2020).
- VI Encuesta Sociolingüística Comunidad Autónoma de Euskadi (2016) https://www.eustat.eus/elementos/ele0014600/vi-encuesta-sociolingüística-2016/inf0014639_c.pdf (dostęp 23.09.2020).
- Wikimedia [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:CCAA_of_Spain_\(Blank_map\).PNG](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:CCAA_of_Spain_(Blank_map).PNG) (dostęp 1.09.2020).